

ДЕЯКІ ФОРМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ІНШОГО МАЙНА, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

В статтє показано, что легализация денежных средств и прочего имущества, полученных преступным путем, представляет собой сложный, достаточно долгий процесс, который включает огромное количество разнообразных операций, который может изменяться в зависимости от изменений в экономике.

In article is showed that legalization of money and other property, received as a result of criminal action, is a rather difficult, complex and long process that includes a big member of different operations which vary depending on the situation, a changes in economy.

Постановка проблеми. Питанням легалізації (відмивання) незаконних (серед них і злочинних) доходів приділялася увага багатьма вченими, але на нашу думку до теперішнього часу недостатньо розглянуто проблеми формулювання моделей здійснення операцій щодо легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, що негативно впливає на процес протидії означеному виду злочинної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти зазначеної проблематики досліджувались у роботах В. М. Алієва, В. А. Нікуліної, М. В. Салтєвського, Г. А. Тосуняна, та інших, предметом наукового аналізу яких були кримінально-правові, кримінологічні та міжнародно-правові засоби протидії відмиванню коштів.

Важливе значення у криміналістичному аспекті вивчення зазначеної проблеми мало використання наукових концепцій, розроблених у працях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, Б. Л. Зотова, А. В. Іщенка, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, С. П. Мітричева, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова і інших. Їх доробки стали поштовхом до створення засад методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. Були також враховані ідеї щодо протидії даному злочину в роботах Т. А. Диканової, М. Г. Жук, В. А. Нікуліної, В. Д. Ларичева, В. В. Лисенко, Р. С. Сатуєва та ін.

Але у вітчизняній науковій літературі криміналістичні та оперативно-розшукові проблеми формулювання моделей здійснення операцій щодо легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, ще не набули ґрунтового та комплексного характеру.

Метою статті є дослідження різних точок зору на проблему формулювання моделей здійснення операцій щодо легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом.

Дослідження проблеми.

Легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом являє собою складний, досить тривалий процес, що включає безліч різноманітних операцій. Для зручності вивчення й опису цього процесу вироблено кілька моделей, хоча варто сказати, що на практиці вони не завжди чітко просліджуються.

Найбільш розповсюдженою є *трьохфазова модель*, прийнята, зокрема, GAFI. У цій моделі процес "відмивання" грошей підрозділяється на три фази.

У першій фазі (Placement) відбувається введення "брудної" готівки в легальний господарський обіг.

В другій фазі (Layering) у результаті безлічі операцій гроші відокремлюються від джерела їхнього походження, втрачають "сліди".

У третій фазі (Integration) гроші знаходять нове – "легальне" – джерело походження й інвестуються в легальну економіку.

Ряд авторів дотримується *двоступінчастої моделі*: Money Laundering ("відмивання" грошей) і Recycling (повернення в обіг). Професор П. Бернасконі вважає дані складові "відмиванням" першого і другого ступеня.

Перший ступінь – "відмивання" грошей, отриманих безпосередньо від вчиненого злочину. "Відмивання" першого ступеня здійснюється шляхом обміну грошей на купюри іншого достоїнства чи інші види валют.

Особливості "відмивання" першого ступеня:

– мова йде про майнові цінності, отримані безпосередньо від здійсненого злочину;

– мова йде, як правило, про готівку;

– злочинні дії по "відмиванню" грошей являють собою короткострокові операції [5, s. 13].

Середньострокові і довгострокові операції, при яких попередньо відмиті гроші обертаються до того моменту, поки не знайдуть "законне" джерело походження і не будуть введені в якості законних у легальний обіг [2, s. 30].

Бернасконі розрізняє також країни здійснення основного злочину, що стали джерелом доходу, і країни "відмивання" грошей.

Модель кругообігу була запропонована швейцарським ученим Цюндом під час публічних лекцій у вищій школі Сант Галлена 9 і 17 червня 1989 року, а пізніше розглянута в його статтях [6, s. 403-408]. В основі даної моделі лежить подібність процесу "відмивання" грошей із круговоротом води в природі. Цюнд підрозділяє процес "відмивання" на складові, аналогічні складовій круговороту води.

Чотирьохсекторна модель "відмивання" грошей запропонована К. Мюллером (Швейцарія) [4, s. 38-43]. Структура чотирьохсекторної моделі визначається за допомогою двох пар понять: легальність / нелегальність і країна здійснення основного злочину, країна "відмивання" грошей. У полі перетинання цих пар утворюються чотири сектори.

Перший сектор – країна основного злочину/легальність.

Другий сектор – країна основного злочину/нелегальність.

Третій сектор – країна "відмивання" грошей/нелегальність.

Четвертий сектор – країна "відмивання" грошей/легальність.

У кожному секторі відбуваються певні, характерні для нього процеси. Сектор 1 – внутрішнє, попереднє "відмивання".

Сектор 2 – збір "брудних" (таких, що пройшли попереднє "відмивання") грошей у пул і підготовка їх до контрабанди.

Сектор 3 – підготовка до введення грошей у легальну фінансову систему.

Сектор 4 – маскувальні дії у виді переказів, інвестиції.

Розглянемо основні форми "відмивання" грошей у рамках найбільш розповсюдженої трифазової моделі, у кожній з фаз якої є свій набір форм.

Перша фаза (Placement). Введенню "брудних" грошей у легальний обіг нерідко передують попереднє "відмивання" (перетворення в інші види валют, купюри іншого достоїнства, цінні папери). У банківському секторі форми першої фази спрямовані на обхід існуючих у багатьох країнах положень про обов'язкову ідентифікацію клієнта. У країнах Європи саме ця фаза вважається критичною.

Основні форми першої фази:

– шахрайство з використанням підставних осіб і фірм:

– підкуп чи залякування осіб, відповідальних за проведення ідентифікації клієнта;

– смарфінг – організована покупка легко перетворюваних майнових цінностей, переважно фінансових інструментів. Кожна покупка здійснюється на суму нижче тієї, з якої виникає обов'язок

ідентифікації; Незважаючи на удосконалення національних банківських правил, успішно використовується ще один метод, що одержав назву "смарфінг", тобто, "відмивання" капіталів шляхом запобігання "документального сліду".

Термін "смарфінг" уперше був застосований слідчими органами штату Флорида (США). Слідчі тоді зіштовхнулися з фактом наймання злочинною організацією великої кількості людей (смарферів), що повинні були здійснити незначні грошові перекази на депозитні рахунки в різних банках і філіях.

Смарфери – це люди, що здійснюють міжнародні фінансові операції (переказ грошей у банки) чи купують банківські чеки, переказні векселі, грошові перекази й інші оборотні кредитно-грошові документи на суму трохи нижче, чим встановлено законом, з метою уникнення заповнення "звітів про операції з готівкою", що складаються фінансовими установами, а інформація про такі операції повинна передаватися Державним податковим органам. У США її розміри визначені в сумі 10 000 \$ по кожній грошовій операції, у 12 країнах Європейської співдружності цю суму визначили в кількості 12 000 ЕКЮ. Тому дуже часто смарфи вносять на депозитний рахунок готівку, що не перевищує зазначену.

Нещодавно в Парижі був розкритий ще один підвид смарфінга. Механізм проведення операції цим способом можна розглянути на прикладі. Закуповується товар за досить високими цінами в одному місці і перепродується в іншому, але вже за більш низькими цінами. Начебто, проведення такої операції приносить тільки збиток, однак саме така операція дозволяє "відмити" за тиждень від 1 до 2 млн. французьких франків.

Структурування. Цей спосіб також можна віднести до одного з найбільш улюблених методів здійснення вищезгаданої суспільно небезпечної дії із запобіганням "документального сліду" при проведенні великих трансконтинентальних фінансових операцій. Його суть полягає в тому, що угода штучно розбивається на безліч маленьких одиничних операцій з невеликими сумами.

Даний спосіб дозволяє за порівняно короткий проміжок часу "відмити" десятки мільйонів американських доларів:

- обмінні угоди – організований обмін грошей на купюри іншого достоїнства чи іншу валюту без використання банківських рахунків;
- використання підприємств із великим наявним оборотом, до легального виторгу яких домішуються "брудні" гроші;
- створення власних фіктивних підприємств, що декларують "брудні" гроші як виторг.

Друга фаза (Layering). Ціль другої фази – відділення злочинних доходів від джерела їхнього походження шляхом проведення комплексу фінансових операцій. У результаті обривається ланцюжок слідів і забезпечується анонімність майнових цінностей.

Операції другої фази носять, як правило, міжнародний характер. "Відмивання" усередині країни застосовується насамперед як попередня сходинка до міжнародного "відмивання" [4, с. 38-43].

Для здійснення операцій у другій фазі широко використовуються підставні особи і фіктивні фірми, що виставляють фіктивні рахунки, що служать підставою переказу грошей.

Варто також звернути увагу на так названі "підпільні" ("підземні") концерни, у які входять підприємства однієї сфери, що мають вертикальні і горизонтальні зв'язки.

Брудні гроші вводяться в обіг через роздрібних торговців, як виторг від торговлі. На ці гроші в оптового торговця закуповуються продукти, які швидко псуються, і далі списують як зіпсовані. Це, зрозуміло, лише одна з можливих схем діяльності "підпільних" концернів. Застосування методів економічного аналізу діяльності підприємств на основі статистичних даних по галузі (ліквідності, прибутковості й ін.), а також аналізу взаємин власників підприємств, що мають комерційні зв'язки, зробило недостатнім внутрішнє "відмивання".

В даний час для проведення операцій другої фази велику роль грають офшорні зони й інші країни з м'яким податковим режимом і слаборозвинутою системою фінансового контролю.

Бернасконі виділяє наступні рамкові умови, характерні для країни, у якій здійснюється "відмивання" грошей: "...відсутність обов'язкового бухгалтерського обліку для банків, анонімні банківські рахунки, відсутність обов'язковості ідентифікації клієнтів, що недостатньо ефективно працюють, органи юстиції і відсутність правової допомоги при вилученні грошей, що мають злочинне походження, причому мова йде не тільки про наявність відповідних законів, але і про правозастосовчу практику" [3, с. 122].

У таких країнах звичайно створюються фіктивні фірми й обриваються сліди фінансових операцій. "Улюбленими місцями для здійснення подібних банківських операцій є в Європі: Андорра, Болгарія, Камп'юн (Італія), Гібралтар, Гернси, Джерсі, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Швейцарія, Кіпр; в африкано-арабському регіоні – Абу-Дабі, Ангола, Бахрейн, Дубай, Кувейт, Лівія, Ліверія, Оман, Сейшельські острови, ОАЕ; у Східній Азії і Полінезії – Австралія, Гонконг, Нова Каледонія, Нова Гвінея, Сінгапур, Шри Ланка, Таїланд;

у Латинській Америці (Карибський басейн і Південна Америка) – Барбадос, Багами, Бермуди, Кайманові острови, Коста-Ріка, Чілі, Гаїті, Ямайка, Куба, Нікарагуа, Нідерландські Антильські острови, Панама, Уругвай, Венесуела. Владі США доводиться мати справу виключно з 70 куточками податкового раю, переважно в "Карибському басейні" [1 с. 60]. Гроші переводяться на рахунки офшорних фірм на основі фіктивних експортно-імпортних контрактів чи контрактів із завищенням ціни.

На сьогоднішній день цей спосіб найбільш розповсюджений. Капітали проходять через фінансові і банківські установи малих країн, у тому числі і через країни з пільговим податковим режимом, а потім їх вкладають у фінансові установи країн з розвитими податковими системами для того, щоб не можна було визначити їхнього реального власника.

"Податковий" чи "фінансовий рай" – так називають країни, що мають характерні риси податкової, фінансової, банківської систем, що відрізняють їх від інших, а саме:

- відсутність податків чи невеликі податки на деякі чи усі види доходу;
- прагнення до банківської і комерційної таємниці;
- слабкий валютний контроль чи його повна відсутність;
- полегшений процес реєстрації компаній і відсутність перешкод при купівлі компаній;
- політична і монетарна стабільність;
- сучасні комп'ютерні телекомунікації і телефонні мережі;
- легкий в'їзд у країну;
- вигідне географічне положення і т. д.

Наявність держав з такими характерними ознаками (Ліхтенштейн, Швейцарія, Гібралтар, країни Карибського басейну, і деякі інші) роблять їх ідеальними для злочинної діяльності готівки.

Чимало ділків тіньового бізнесу протягом багатьох років мають у цих країнах дуже відомі компанії й одержують легальні доходи.

Крім цього, уживаючи нескладну систему реєстрації компаній і пільгове оподаткування, що гарантує певну таємність, "бізнесмени" створюють мережу так званих "коралових" і "офшорних" компаній. Офшорні компанії (off-shore company) – це комерційна структура, що зареєстрована в країні типу "фінансового чи податкового раю", як правило, прибережної, а комерційною діяльністю займається в іншій. Головною метою створення такого роду компаній є відхилення від оподаткування у своїй країні і "відмивання" грошей.

"Коралова" компанія (shell company) – це структура, що, подібно коралам, абсолютно порожня в середині і складна за своєю зовнішньою формою. Вони зареєстровані, мають рахунок у банку, що також знаходиться в одній із країн "податкового раю", адреси, службовців, але займаються лише "законними" операціями. Основна перевага "коралових" компаній у тому, що вони тримають людей на відстані від фінансових операцій, що значно ускладнює розслідування фінансових злочинів. Виходячи на банк зі своїм рахунком, компанія використовує подвійний, потрійний, а іноді і більш високий рівень засекреченості.

З метою маскуванню своєї даної діяльності "коралові" компанії можуть реєструватися під видом банків, страхових компаній, комерційних організацій, що займаються купівлею і реалізацією різного роду готових товарів через свої ринки (магазини), але в більшості випадків, крім засновницьких документів (іноді ці компанії називають паперовими) і рахунка в банку, вони ніяких активів не мають. Діяльність цих компаній можна порівняти з трубопроводом, через який здійснюється перекачування грошових мас іншим більш віддаленим фірмам для приховування дійсних джерел і природи створення фондів. Фактично, на відміну від записаного в документах, весь персонал такої компанії складається з однієї людини, як правило, місцевого жителя, бажано юриста.

На сьогоднішній день серед злочинців, особливо серед ділків наркомафії, найбільш популярними способами "відмивання" грошей з використанням "коралових" і "офшорних" компаній є метод зворотної позики та маскуванню під одержання доходу.

Суть методу зворотної позики полягає в тому, що "відмита" готівка повертається і використовується в схованій формі: позика, інвестиції, зарплата, різного роду подарунки і т. д.

Ділок депонує готівку на банківський рахунок однієї з "коралових" чи офшорних компаній у країні з пільговим режимом оподаткування, де зберігається таємниця банківських внесків. Потім він переводить їх у банк іншої країни. Після чого звертається до банку своєї країни з проханням видати йому позику, уживаючи як додаткове забезпечення гроші, що знаходяться на депозиті в іншій країні. Гроші стають законними, а наявність відсотків знижує податок. Якщо поліція чи податкові органи вимагають пояснення несподіваного багатства, він указує на факт одержання позики. Для додання більшої переконливості своєму поясненню може бути засновано кілька закордонних компаній і фірм, що нібито мають активи. Фактично ж компанія чи фірма, що представляє суб'єкт, номінально зареєстрована у закордонних країнах.

Третя фаза (Integration). У третій фазі гроші знаходять нове, легальне джерело походження й інвестуються в легальну економіку: багато форм, використовуваних в третій фазі, давно відомі і застосовуються, зокрема, для зниження рівня оподаткування.

Угоди зі зниженням ціни. Як приклад можна привести операцію з нерухомістю. Купується будинок за заниженою ціною. Різниця з реальною ціною доплачується "чорними" грошима. Після цього "здійснюється ремонт", і будинок продається за більш високою ціною. У результаті утвориться легальний доход.

Аналогічні операції проводяться і з акціями за умовами ринкових цін.

Угоди із завищенням ціни. поширені в біржовому обігу, в операціях із творами мистецтва, на аукціонах. Речі, вартість яких можна визначити лише умовно, оціночно, продаються за дуже високою ціною. У результаті утвориться високий реальний доход.

Маскування джерела грошових доходів здійснюється також за допомогою купівлі і продажу товарів чи послуг.

Цей метод використовується "правопорушниками" у країнах з тільки що введеною чи нестабільною грошовою одиницею. Злочинці реалізують його двома шляхами:

1. Продаж товарів за завищеними цінами.
2. Відправлення фірмі – покупцю фальшивих рахівниць-фактур на оплату без фактичної реалізації товарів чи послуг.

За бухгалтерськими документами (чи конторськими книгами) правоохоронні органи можуть визначити наявність угод із продажу товарів, що фактично не були реалізовані, і одержання розрахунків за них. Отримані як плата суми часто містять у собі витрати на страхування, транспортні й інші зв'язані з цим проблеми. Одержавши дозвіл Національного банку на закупівлю товарів, ціна яких сильно завищена, суб'єкт не тільки одержує доход від імпортування їм товарів, але і має можливість конвертувати місцеву валюту в національному банку з подальшим перекладом її в західні банківські центри. Частина загальної суми грошей, що отримана за рахунок підвищення цін, і є "відмитими" засобами.

Найчастіше ділки у своїй практиці використовують перший спосіб реалізації цього методу, що є основним способом вивозу валюти з країн третього світу як найбільш ризикований і більш складний для вивчення фахівцями.

Трансферпрайсинг (Transferpricing). Розповсюджений в експортно-імпортних операціях. Складаються два договори: – реальний і

фіктивний (із завищеною сумою угоди). За фіктивним договором гроші переводяться фірмі-посереднику, як правило, зареєстрованої в офшорній зоні. Різниця між реальною і фіктивною ціною залишається на рахунку цій фірмі як доход.

Лотереї, що відмили через казино. Загальновідомо, що казино – це легалізовані ігрові установи. Кінні, собачі біги й інші розважальні установи одержують великі суми готівки. Ці засоби можуть бути переведені в інші казино, що розповсюджені по усьому світу. У результаті не залишається ніякої документації для проведення аудиторської перевірки. Гроші безперешкодно переводяться з однієї країни в іншу з використанням банківських можливостей казино. Тут вони можуть конвертуватися в інші форми грошового обігу і депонуватися у фінансових установах. Казино широко використовується правопорушниками. На "брудні" гроші вони купують велику кількість гральних фішок чи, посилаючись на свою майбутню участь у грі, вкладають визначену суму на депозитний рахунок казино. Звичайно, такі бізнесмени не грають, а якщо грають, то дуже мало. Надалі суб'єкти повертають фішки в казино чи закривають рахунок у банку й одержують чеки на визначену суму, що виписуються на їхнє ім'я чи на ім'я третіх осіб. Потім чекова сума депонується на рахунок у банку правопорушника. Таким чином, злочинець має алібі щодо джерел його грошей – гроші були виграні в казино. Безумовно, що "відмивання" грошей таким способом вимагає встановлення тісних контактів з керівниками казино. У кінцевому результаті організована злочинність "звиває мережу" навколо установ, що займаються розважальним бізнесом, і ставить їх під свій контроль, як це у свій час зробив Камора в південній частині Франції.

Позички і сплати відсотків. Гроші депонуються на рахунку закордонної фірми. Після цього фірма дає позичку чи виступає гарантом по банківському кредиту, що є для одержувача легальними грошима.

Прямі інвестиції. Здійснюються в заключній фазі за допомогою "відмитих" грошей. Розміщення засобів залежить від їхнього розміру, професійних знань злочинців і їхніх радників. Транснаціональні кримінальні корпорації використовують, як правило, весь спектр інвестиційних можливостей.

Результати дослідження дають змогу зробити висновок про різноманітність шляхів легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, які можуть бути змінені та удосконалені залежно від змін в економіці.

Література:

1. Кернер Х. -Х., Дах Э. Отмывание денег. – М. Международные отношения, 1996. – С. 60.
2. Bernasconi P. Finanzunterwelt. Zurich-Wesbaden, 1986. S. 30.
3. Bernasconi P. Wir müssen noch viel über Gauner lernen: Interview in: Der Spiegel, 9 Mai 1988. S. 122.
4. Müller C. Geldwascherei: Motive-Formen-Abwehr. Treuhand-Kammer. Zurich. 1992.
5. Oswald R, Die Implmentation gesetzlicher Massnahmen zur Bekämpfung der Geldwasche in der Bundesrepublik Deutschland. – S. 13.
6. Zund A. Geldwascherei: Motive-Fornen-Abwehr, in: Der schwcizer Treuhändler 9/1990. S. 403-408.

Гуртієва Л. М., НУ "ОЮА"

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ МОРАЛЬНІСНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

С позиции аксиологического подхода и анализа практики Европейского Суда по правам человека рассмотрено понятие таких нравственных ценностей личности как честь, достоинство, частная жизнь, личная и семейная тайна. Нравственные ценности личности являются объектом правового обеспечения. Содержание этического критерия уголовно-процессуального законодательства составляет разумное соотношение нравственных ценностей личности и общества. Ограничение субъективных прав личности возможно только на основании и в порядке, предусмотренном законом.

According to the axiological approach, comparative and legal analysis of legal provision of person's moral values at the prejudicial stage of criminal procedure under the international legal norms has been researched and the directions of improving of the legal mechanism have been denoted. Moral and legal criteria of reasons, conditions and borders of limitation of person's rights to liberty and personal privacy during investigation and preventive measures, specifically detention, have been determined.

Постановка проблеми дослідження моральнісних цінностей особи у сфері кримінального процесу пов'язана із завданнями науки та практики з реформування кримінально-процесуального законодавства України з характерною для нашої держави орієнтацією на міжнародні стандарти у сфері здійснення правосуддя та захисту прав і основних свобод людини.